

ÎNFĂPTUIREA REFORMELOR ÎN TIMPUL REGELUI FERDINAND I

Mihai-Cristian Șelaru

Sfârșitul Primului Război Mondial, marchează începutul unei perioade în domeniul relațiilor internaționale, într-un anumit sens se poate afirma că "Secolul Naționalităților" se încheie acum, când se trasează și se consfințesc hotarele în conformitate cu drepturile istorice și etnice ale națiunilor.

Prezentarea monumentelor care au condus la înfăptuirea României întregite a avut în vedere, înțelegerea la realele dimensiuni a acestui eveniment, apreciată de Nicolae Iorga "ca cea mai mare faptă din toată viața neamului nostru".

În strânsă legătură cu înfăptuirea idealului național, cu noul cadru național al statului român, gândurile exprimate de personalități de seamă conțin constatări de mare valoare și îndemnuri cu un adânc sens.

În această idee pe fondul unor cerințe autoritare tot mai evidente, la începutul secolului trecut reformele agrară și electorală și-au lărgit conținutul în timpul războiului prin modificarea constituției la Iași în anul 1917 și în mod deosebit în contextul marii uniri. Drumul lor a fost relativ lung, ajungându-se la exproprierea a peste 6.000.000 ha și împrăștierea aproximativ a 1.400.000 de țărani cu peste 3.860.000 ha și la desfășurarea primelor alegeri parlamentare din România întregită prin aplicarea pentru prima dată a votului universal. Au fost în ceea ce privește reforma agrară dezbateri aprinse dar partidele politice au înțeles necesitatea acestor reforme pentru consolidarea Marii Uniri.

Reforma agrară nu și-a propus să rezolve problema agrară iar votul universal să înlăture abuzurile din viața politică. De o atenție specială s-au bucurat ceea ce în epocă "legile noi de unificare", pe baza Constituției din 1923 s-a trecut la adoptarea unor măsuri importante de unificare legislativă: legea pentru organizarea și funcționarea Consiliului legislativ, legea pentru Curtea de Casație și Justiție, legea pentru contenciosul administrativ, legea pentru organizarea judecătorească. Legea pentru unificarea administrativă din 1925 a constituit o adevărată reformă în domeniu introducând și definitivând același sistem de organizare pe întreg teritoriul statului român.

Legi importante s-au adoptat și în domeniul legislației ca parte componentă a politicii sale sociale: înființarea Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale, legile Organice, legea ocrotirii muncii minorilor și a femeilor, durata zilei de muncă, organizarea inspecției muncii, legea generală de pensii.

În domeniul învățământului, legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar, legea învățământului particular, legea pentru organizarea învățământului secundar au condus la unificarea în plan național a sistemului de învățământ și a contribuit la dezvoltarea rețelei de școli pe întreg cuprinsul României.

La sfârșitul sec. XIX și începutul veacului nostru, economia românească înregistrează progrese însemnate. După 1900 industria cunoaște un ritm accelerat de dezvoltare în raport cu deceniile anterioare.

Față de perioada 1880-1902, când s-au înființat în total 60 de societăți industriale, bancare, de transport și de comerț în anii 1903-1913, numărul acestora a sporit la 270.

Concomitent cu avântul industrial se produce un proces de dezvoltare în agricultură.

La începutul sec. XX-lea, agricultura constituie principala ramură a economiei naționale, în sfera căreia erau ocupați circa 82% din locuitorii țării.

Ca și în vechea Românie, în Transilvania, la începutul sec. al XX-lea se înregistrează un avânt al dezvoltării. De la 477 de întreprinderi câte erau în 1900, numărul lor a crescut la 791 în 1910. Procesul dezvoltării industriale în Transilvania a fost neuniform pe ramuri de producție, el fiind înfrânat de concurența economică exercitată de industria dezvoltată a unor regiuni din monarhia dualistă asupra Transilvaniei și de politica economică a societății austriece și maghiare.⁷⁸⁵

Cu toată dezvoltarea accelerată de la începutul veacului al XX-lea economia Transilvaniei și-a menținut în continuare caracterul predominant agrar, în 1910 trăiau la sate aproximativ 87,2% din populația provinciei dintre care cea mai mare parte se ocupa cu agricultura. În 1911-1913, agricultura contribuia cu 65,7% la venitul național.

La începutul veacului al XX-lea în Bucovina dezvoltarea economică nu înregistrează deosebiri esențiale față de Transilvania. Și aici trăiau la sate aproximativ 80% din populație. Eliberarea țăranilor din Vechea Românie, din starea de dependență juridică înfăptuită prin reforma din 1864. Cu toate că după 1905 suprafața cultivabilă deținută de marea proprietate a scăzut în folosul celei mijlocii sau mici. Proprietățile mari de peste 50 ha, inclusiv cele ale statului și ale instituțiilor erau stăpânite de peste 5.000 de proprietari care reprezentau 0,6% din totalul proprietarilor de pământ ce posedau circa 4.000.000 ha, arături, fânețe, pășuni, față de cele 3.850.000 ha deținute de 920.939 familii de țărani.

Participarea României cu începere de la 15 august 1916 la Primul Război Mondial a agravat situația țăranului. Ocuparea unei părți însemnate din teritoriul țării, lipsa de alimente se făcea tot mai simțită. "România" -nota la 15 octombrie 1917 consulul Belgiei la Iași "are un dușman mult mai greu decât căștile germane: foametea, în zonele ocupate s-a instituit un regim de teroare, jaf și abuzuri".

La sfârșitul primului război mondial s-au produs 3 mari prefaceri care nu s-au manifestat simultan la nici un alt popor întregirea națională, reforma agrară și reforma electorală.⁷⁸⁶ Trebuie remarcat strânsa legătură apropierea lor nu numai în timp ci și în ceea ce privește caracterul lor, războiul accelerând înfăptuirea lor, lărgindu-se substanțial caracterul.

În anul 1913 prin scrisoarea manifest a lui Ion L. C. Brătianu și prin Congresul din octombrie partidul a înscris în programul său cele 2 reforme, sub forma exproprierei parțiale a moșiilor de peste 1.000 ha în vederea împroprietăririi țăranilor,

⁷⁸⁵ Ion Agrigoroaiei, *România Interbelică*, voi. I, Editura "Universității Alexandru Ioan Cuza", Iași 2001, p.77.

⁷⁸⁶ *Ibidem*, p. 78 și urm.

precum și înlocuirea celor 3 colegii cu un colegiu unic, în care să voteze bărbații știutori de carte.⁷⁸⁷

Partidul Conservator se opunea în continuare expropriării și considera reforma electorală ca neavenită la Congresul din 1914 a Partidului Social Democrat se preciza: "noi nu mai putem ține la programul agrar de acum 4 ani, noi trebuie să trecem la exproprierea totală a marilor proprietari".⁷⁸⁸

Partidul Național Liberal aduce reformele în dezbaterile parlamentului în 1914 alcătuindu-se comisii pentru redactarea proiectelor iar izbucnirea războiului a amânat adoptarea vreunei măsuri.

Întrearea României în război și noua fază de rezistență în fața dușmanului și lupta de eliberare națională au determinat reluarea discuțiilor și înscrierea principiilor și a votului universal în constituție, în mesajul tronului la deschiderea sesiunii Corpurilor Legiuitoare, rostit în sala Teatrului Național din Iași la 9 decembrie se arăta între altele: "vitejia lui îi dă drepturi și mai mari asupra pământului pe care îl apără și îl impune mai mult decât oricând datoria ca la sfârșitul războiului să înfăptuim reformele agrare și electorală".⁷⁸⁹

La 22 martie 1917, regele Ferdinand, a promis soldaților pământ și o mai largă participare la viața politică. Scurta cuvântare a Regelui adresată Armatei a II-a la 22 martie a avut un puternic ecou. "în inima plină de nădejde vă salut azi pe voi, ostași din Armata a II-a, care de mai multe luni ați opus rezistență nebiruită tuturor încercărilor vrăjmașilor... Am venit azi între voi să vă aduc prin osul meu de recunoștință pentru modul cum v-ați luptat până acum și să împart aceluia ce s-au distins îndeosebi răsplata pentru faptele lor.... Vouă fiilor ce ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, vă spun eu regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbândzii...voi fi întâiul a da pildă, vi se va da și o largă participare la treburile statului.... Să trăiască scumpa noastră țară și viteaza ei armată, nădejdea și fala ei".⁷⁹⁰

În ședința Adunării Deputaților din 20 mai 1917 s-a prezentat proiectul de lege al guvernului pentru modificarea articolelor 19, 57 și 67 din Constituție, prevăzându-se exproprierea pentru cauză de utilitate națională în întregime a unor terenuri aproximativ 2.000.000 ha din marile proprietăți particulare, aproximativ 2.326.000 ha din celelalte proprietăți.

Discuțiile pe marginea proiectului au avut în vedere suprafața ce trebuie expropriată, prețul pământului, subsolul petrolifer, sistemul electoral pentru senat. Dintre cei care s-au situat împotriva reformelor de pe poziția de dreapta s-au remarcat unii conservatori între care grupul din jurul lui Constantin Argetoianu, N. Ghica Comănești și alții care au făcut opoziție proiectului guvernului pe care-l considerau prea radical, declanșând așa zisa grevă parlamentară din Senat, iar în Camera Deputaților cel care se împotriva a fost A.C. Cuza.

⁷⁸⁷ Ion Bulei, *Conservatori și conservatism în România*, Editura Enciclopedică, București 2000, p. 202 și urm.

⁷⁸⁸ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.* p.81.

⁷⁸⁹ Constantin L. Stan, *Regele Ferdinand-Întregitorul 1914-1927*, Editura Paideea, București, 2003, p. 177.

⁷⁹⁰ Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand*, Editura Garamond, București, 1991, p. 145 și 146.

În ceea ce privește tendințele de stânga care se pronunțau pentru reforme mai largi decât cele propuse de guvern menționăm grupul celor 13 deputați în frunte cu N. Basilescu ce a prezentat un proiect de lege cu fixarea maximumului de proprietate (statul devenea proprietarul subsolului terenurilor expropriate).⁷⁹¹

În același context s-a înființat la Iași, la sfârșitul lunii aprilie 1917, Partidul Muncii - care era mai mult o grupare și mai puțin un partid în sensul deplin al cuvântului. Creat din deputați care au părăsit Partidul Național Liberal ca Gr. Diamandy, Gr. Iulian, dr. N. Lupu, M. Macovei, M. Carp, Gr. Trancu Iași. Partidul Muncii a înscris în programul său prevederi ce îl situau la stânga vieții politice, mult dintre contemporani îl considerau stângist, atribuindu-i chiar un caracter diversionist.⁷⁹²

În ceea ce privește "modificarea Constituției, reforma agrară și electorală, consfințită în Art 19 care introducea în Constituție alături de cazurile de utilitate publică - singurele ce permiteau până atunci o expropriere - expropriere pentru utilitate națională. Deși proprietății i se conservă caracterul inviolabil și sacru se permitea pentru utilitate națională a pământului cu scopul de a se vinde țăranilor mobilizați și familiilor lor".⁷⁹³

Exproprierea trebuia să se facă după următoarele criterii:

- a) terenurile cultivabile ale Domeniilor Coroanei, Fundațiilor și persoanelor juridice;
- b) proprietățile rurale ale persoanelor cu reședința în străinătate și ale supușilor statelor străine;
- c) proprietățile rurale ale particularilor urmau a le se expropria 2.000.000 ha cultivabile, după o scară progresivă căreia i se va lua o bază de calcul minim de teren intangibil, cultivabil de 100ha;⁷⁹⁴

Art. 19 stabilea pe de altă parte că legea specială care va detalia exproprierea urma să se elaboreze după 6 luni de la sfârșitul războiului. Art. 57 modificat al Constituției introducea sufragiu universal.⁷⁹⁵

Modificarea Constituției a constituit o primă etapă a reformelor agrară și electorală. Ea a contribuit pentru moment la o liniștire a spiritelor în țară.⁷⁹⁶

Adunarea Deputaților a trecut în ședința din 14 iunie 1917 la votarea cu apel nominal a proiectului de lege pentru revizuirea Constituției. Cu unele modificări neesențiale au fost adoptate cu 130 voturi pentru, 1 abținere (N. Basilescu) și 14 împotrivă, în Senat proiectul de lege a fost adoptat cu 79 de voturi pentru și 5 împotrivă. După adoptarea de către Parlament, regele a semnat la 9 iunie 1917 legea de modificare a Constituției, lege ce a apărut în Monitorul Oficial din 20 iunie 1917.⁷⁹⁷

⁷⁹¹ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei, București, 1975, p. 38.

⁷⁹² *Ibidem*, p. 42.

⁷⁹³ Monitorul Oficial, Nr. 23 din 20. VII 19 17.

⁷⁹⁴ *Ibidem*.

⁷⁹⁵ Dumitru Sandu, *op.cit.*, p. 44.

⁷⁹⁶ *Ibidem*, p. 46.

⁷⁹⁷ *Ibidem*, p. 47.

Problema reformelor a preocupat opinia publică, cercurile politice române în condițiile guvernării conservatoare și pe alt plan în condițiile unirii Basarabiei cu România. Guvernul Marghiloman instalat la 19 martie 1918, în urma eșecului tratativelor duse de guvernul Averescu și mai ales încheierea tratatului preliminar de la Buftea (5 martie 1918). Cu toate că guvernul Marghiloman a fost instalat n-a reușit să ușureze aproape cu nimic condițiile preliminarilor de la Buftea, încheind la 7 mai 1918 Pacea de la București în aceleași condiții ale învinșilor față de învingători. Sub presiunea luptelor care amenințau însăși existența orânduirii de stat, guvernul Marghiloman a fost nevoit să anunțe unele reforme de așa zisă regenerare a țării. Deși promitea o reformă agrară, guvernul Marghiloman și-a inaugurat politica agrară cu o serie de măsuri, care urmăreau față de consolidarea poziției moșierilor și evitarea reformei agrare. Așa de exemplu a fost promulgată legea obligațiilor muncilor și culturilor agricole prin care țăranii erau obligați să muncească pământul moșieresc.⁷⁹⁸

Guvernul conservator a decretat în octombrie 1918 legea arendărilor obligatorii prin care se putea crea țăranului înstărit posibilitatea de o mică suprafață din marea proprietate de aproximativ 100 ha. în fond scopul acestei legi pe care autorul ei C. Garoflid o prezenta ca o etapă necesară spre reforma agrară era să întârzie și chiar să înlocuiască legea de reformă agrară.⁷⁹⁹

Guvernul Marghiloman a elaborat și alte legi care prevedeau organizarea sindicatelor marilor proprietari agricoli și a unei direcții generale economice însărcinată cu controlul întregului comerț interior și exterior, în cadrul cărora rolul de conducere îl aveau marii moșieri industriași.⁸⁰⁰

În toamna anului 1918, evenimentele s-au derulat rapid, guvernul Alexandru Marghiloman era nevoit să demisioneze la 6 noiembrie 1918. în aceeași zi s-a format guvernul Coandă, iar regele a dat din Iași o proclamație prin care promitea înfăptuirea imediată a celor 2 reforme incluse în constituție. Imediat după înfăptuirea marii uniri au fost elaborate în decembrie 1918 decrete legi de expropriere care aduceau precizări prevederilor introduse în constituția din 1917 tinându-se seama și de legea adoptată de Sfatul Țării la 27 noiembrie. Astfel prin câteva măsuri ale Consiliului Dirigent s-a trecut și în Transilvania la arendarea pământului de către obștile de țărani, într-un sistem similar cu cel din Vechiul Regat, în august 1919 a fost adoptat de către Marele Sfat Național legea agrară care intră în vigoare la 12 septembrie 1919. Urmău să fie expropriați circa 200-500 jugăre, iar în unele cazuri exproprierea putea coborî sub 200 jugăre.

În ceea ce privește problema reformei agrare, guvernul Blocului prin Al. Vaida Voevod poziția lui era aceea a partidului țăranesc care se pronunța pentru un ansamblu de măsuri în vederea completării și consolidării acestei reforme. La 10 martie 1920 Adunarea Deputaților a votat în unanimitate legea pentru reforma agrară din Basarabia, cea dintâi lege de acest fel din România întregită. Legea prevedea exproprierea integrală a proprietății Statului, Coroanei, Băncii Țărănești, Mănăstirilor

⁷⁹⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică din România 1918-1921*, Editura Științifică, București, p. 74.

⁷⁹⁹ Alexandru Marghiloman, *Note politice, vol. II*, Editura Machiaveli, București, 1991, p. 233.

⁸⁰⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op. cit, p. 75.

și comunităților urbane. Marea proprietate privată era limitată la 100 ha de teren arabil. La 12 martie a fost depus în corpurile legiuitoare din partea parlamentară proiectul legii agrare numit și proiectul Mihalache. Acesta prevedea: exproprierea pământului cultivabil în toată întinderea ce depășea 100 de ha. la 13 martie 1920 guvernul Blocului cade, locul lui este luat de guvernul Al. Averescu.⁸⁰¹

La începutul lunii iulie 1920 C. Garoflid a prezentat în Parlament proiectul de lege pentru înființarea islazurilor comunelor, a cărui motiv era acela de a înzestra comunele cu suprafețe de pământ necesare creșterii vitelor. Proiectul de lege și expunerea de motive a fost prezentat în Adunarea deputaților de către C. Garoflid și V. Kogălniceanu în ședința Senatului din 21 februarie 1921 a fost prezentat raportul la proiectul privind reforma agrară din Muntenia, Moldova și Dobrogea. Proiectul de lege propunea: cuantumul exproprierii în raport cu densitatea populației și zona geografică.

Cu prilejul închiderii sesiunii primul ministru a făcut o expunere prin care încerca să împace diferitele poziții manifestate în parlament și chiar în guvern, într-o atmosferă foarte încordată în ședința Adunării deputaților din 7-8 iulie 1921 s-a trecut la votarea legii pentru reformă agrară din Oltenia, Muntenia, Dobrogea, cu vot nominal, din 295 votanți, 211 au votat pentru și 78 contra, toți cei din urmă dorind o reformă mai largă.

La sfârșitul lunii martie 1921 C. Garoflid a prezentat în senat proiectul de lege pentru reformă agrară din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș. Proiectul a fost votat în senat cu 88 de voturi pentru și 4 contra. Proiectul de lege a fost prezentat și în Adunarea deputaților la 15 iulie, în aceste condiții proiectul a fost susținut de majoritatea deputaților.

Reforma agrară din 1921 n-a fost o operă perfectă, ea a fost o necesitate în toate teritoriile românești ca urmare a existenței unei acute probleme generale a pământului. Reforma a contribuit la consolidarea României având multiple consecințe economice politice și culturale.⁸⁰²

Problema electorală în timpul guvernului Al. Averescu a modificat decretul lege din 14 noiembrie 1918. Decretul lege din 2 aprilie 1920 reducea numărul deputaților și senatorilor. În ședința consiliului de miniștri din 24 ianuarie 1921 a fost aprobat proiectul de lege electorală, iar ministru de interne C. Argetoianu l-a depus dezbaterii Corpurilor legiuitoare.

Cu câteva zile înainte de demiterea guvernului Al. Averescu s-a prezentat în Cameră proiectul de lege electorală pentru Adunarea deputaților și Senat. Proiectul menținea limita de vârstă (21 de ani în alegerile pentru deputați, 40 de ani în alegerea de senatori).⁸⁰³

Introducerea unui sistem electoral unic punând capăt sistemelor deosebite pe anumite provincii istorice aplicate până atunci. Prin urmare noua lege electorală corespunzătoare unor necesități, obiective consolidării statului național unitar avea și

⁸⁰¹ *Ibidem*, p. 79.

⁸⁰² L. Gh. Duca, *Memorii, neutralitatea, vol. II, partea I*, Editura Helicon, Timișoara, 1993, p. 188.

⁸⁰³ Ion Agrigoroaici, *op. cit.*, p. 121.

rolul unei legi de unificare. Regele a insistat ca noua lege electorală să fie adusă guvernului liberal chiar dacă se depășea cadrul constituțional de 4 ani. Regele nu aprobă manifestările din opoziție și nu era de acord cu schimbarea de guvern atâta timp cât legea electorală nu va fi votată.

Legea electorală din 27 martie 1926 prevedea că repartizarea mandatelor pentru Adunarea deputaților se făcea după totalizarea voturilor și calcularea ponderii partidului. Partidul care obținea 40% din voturi beneficia de prima majoritate primind 50% din mandate. Restul de 50% se repartiza proporțional între toate celelalte partide. Gruparea care nu obținea minimul de 2% din totalul voturilor pe tară nu primea nici un mandat, în cazul în care nici un partid nu obținea 40% din voturile exprimate, mandatele se repartizau proporțional cu voturile primite.

Drumul reformelor agrară și electorală a fost relativ lung de la ceea ce înțelegeau să acorde anumite părți de orientare politică.⁸⁰⁴

După actul încoronării, care a dovedit încrederea suveranului în guvern, liberalii s-au decis să treacă la elaborarea punctului central al programului lor, adoptarea unei noi Constituții. Se poate spune că una din problemele majore care s-au ridicat cu necesitate după actul istoric al desăvârșirii statului național unitar a fost aceea a reorganizării și consolidării sale pe baza constituirii unui nou cadru constituțional. Noua lege fundamentală era cerută în mod obiectiv de dezvoltarea economică, socială și politică survenite în viața societății românești, înainte și după Primul Război Mondial, adoptarea ei urmând a deschide o etapă nouă în consolidarea statului unitar român în evoluția României întregite.⁸⁰⁵

Este cunoscut că Constituția din 1866 este cea dintâi constituție întocmită de reprezentanții legitimi ai națiunii române. Dând expresie unui acord de voință între reprezentanța națională și suveran o consacră în cele 133 de articole ale sale, grupate în 8 titluri, caracterul indivizibil al statului român, care de acum poartă numele de România, iar ca formă de guvernământ, România se transformă dintr-o monarhie electivă într-o monarhie ereditară. Constituția stabilește următoarele principii: principiul suveranității naționale, potrivit căruia toate puterile emană de la națiune; principiul guvernării reprezentative, prin care națiunea poate guverna doar prin delegați; principiul guvernării reprezentative, prin care națiunea poate guverna doar prin delegați; principiul separării puterilor în stat: în executivă, legislativă, judecătorească.

Puterea legislativă se exercită colectiv de către Domn și reprezentanța națională. Aceasta este bicamerală. Senat și Camera Deputaților, iar modul de recrutare și compunere a corpului electiv este votul cenșitar. Puterea executivă este asigurată de Domnul care o exercită împreună cu miniștrii constituiți în Consiliul de Miniștri, iar puterea judecătorească este o putere distinctă independentă de celelalte puteri.

Constituția înscrie drepturile românilor, contând în: drepturi politice, libertatea conștiinței, a învățământului, de a comunica și a publica ideile și opiniile lor, dreptul

⁸⁰⁴ *Ibidem*, p. 122.

⁸⁰⁵ Eufrosina Popescu, *Din istoria politică a României - Constituția din 1923*, Editura Politică, București, 1983, p. 5.

de întrunire și de asociere. Prin aceste prevederi actul fundamental se înscrie într-o Constituție rigidă în sensul că aceasta nu poate fi modificată de o lege ordinară⁸⁰⁶

Constituția din 1866 era foarte rigidă, în urma Marii Uniri din 1918 s-a simțit necesitatea modificării constituției, în cei peste 60 de ani de la adoptarea primului act fundamental al României au avut loc o serie de transformări. Conținutul Constituției trebuie să reflecte dezvoltarea socială, economică și politică în momentul adoptării ei.

În ceea ce privește Partidul Național Liberal, acesta s-a limitat în a demonstra urgentarea revizuirii Constituției ca o cerință a vremii, doar că aceasta trebuia să se realizeze cu asentimentul celorlalte partide politice. Pentru revizuirea Constituției s-a pronunțat și Partidul Conservator Democrat, Partidul Naționalist Democrat, precum și grupările independente ale lui Constantin Mile, Nicolae Fleva și Gheorghe Bujor⁸⁰⁷

Problema constituțională a stat în centrul activității partidelor politice, imediat după alegerile parlamentare organizate pe baza sufragiului universal în noiembrie 1919 și mai ales în preajma alegerilor din mai 1920.

În cadrul congreselor partidelor politice, al întrunirilor electorale, inclusiv în sesiunile Camerei Deputaților din anii 1919-1920, adoptarea unei noi Constituții a fost o temă principală. Ea s-a discutat în contextul dezbaterii proiectului de reformă care să ducă la consolidarea statului⁸⁰⁸, în fața acestei situații, regele Ferdinand, în răspunsul adresat Camerei din 31 decembrie 1920, s-a simțit dator să reamintească faptul că unirea teritorială a tuturor ținuturilor românești, impunea Corpurilor legiuitoare datoria de a lua măsuri pentru unificarea administrativă și legislativă pe tot cuprinsul statului român⁸⁰⁹.

În ce privește pe Alexandru Averescu, deși anunțase în principiu în programul de guvernământ, preocuparea pentru reformă constituțională, având de altfel și puțința de a trece la fapte, deoarece partidul său obținuse majoritatea în Parlament, ales în mai 1920, n-a procedat imediat la elaborarea și votarea Constituției. Cercurile politice bine informate considerau că mobilul real pentru care în mesajul de deschidere a Corpurilor legiuitoare nu s-a pus această problemă era acordul încheiat între Alexandru Averescu și Ionel Brătianu în urma căruia Averescu obținuse sprijinul liberalilor, condiția ca adoptarea Constituției să nu se facă în timpul guvernării sale, ci sub aceea a Partidului Național Liberal⁸¹⁰.

La rândul său, Partidul Național Liberal, preocupat de lărgirea bazei sale electorale a inclus în programul adoptat la Congresul general din 27 noiembrie 1921 precizarea că la elaborarea Constituției va ține seama de principiile naționale și democratice pe care se sprijină toate statele moderne. Guvernul Averescu a considerat necesar să grăbească problema constituțională. Astfel a hotărât ca în programul sesiunii ordinare din 1921-1922 a Parlamentului să fie cuprinse „citirile” pentru

⁸⁰⁶ Ion Mamina, *Monarhia constituțională din România 1866 -1938*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 15.

⁸⁰⁷ Eufrosina Popescu, op. cit, p. 9.

⁸⁰⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 314-315.

⁸⁰⁹ Cuvântări de Ferdinand I, Regele României 1889 -1922, Publicția „Fundăției Carol”, București, 1922, p. 270.

⁸¹⁰ Eufrosina Popescu, op. cit, p. 69-70.

modificarea Constituției, care trebuia terminată până la finele lunii martie 1922. Dar propunerile guvernului Averescu în care erau incluse și propunerile țărăniștilor n-au fost acceptate de rege⁸¹¹

După instaurarea la cârma statului a guvernului liberal, printr-un succes electoral confortabil la 28 noiembrie 1922, cu prilejul deschiderii Corpurilor legiuitoare, mesajul tronului a spulberat și ultimele speranțe ale opoziției în legătură cu posibilitatea de a impune Constituția. Problema Constituției a concentrat întreaga viață politică a României de la deschiderea Corpurilor legiuitoare în noiembrie 1922 până la votarea acesteia în 23 martie 1923⁸¹².

În cursul anilor 1922-1923, când liberalii au pus în dezbatere publică necesitatea elaborării noii Constituții, s-au dezbătut multe probleme de către oamenii politici și de stat, de diferite personalități care și-au exprimat punctul de vedere. Profesorul Dimitrie Guști i-a combătut pe cei ce considerau că legea fundamentală în vigoare era doar o simplă copie a Constituției belgiene. Constituția unei țări, arată profesorul Dimitrie Guști „*nu are a crea nimic, ci doar de a formula politicește și juridicește, starea economică, drepturi sociale și aspirațiile etice ale națiunii*”⁸¹³. Alături de sublinierea în nenumărate rânduri a faptului că elaborarea noii Constituții trebuie făcută în consens cu întreaga evoluție a epocii contemporane, s-a relevat ideea că o astfel de operă, de o asemenea importanță, trebuie să pornească de la realitatea obiectivă din țară și specificul național al poporului nostru. S-a ajuns la concluzia că nu trebuie să ajungem victima mirajului Constituției perfecte și ideale. Asemănător concepea și Nicolae Iorga reforma Constituției, menționând că dezvoltarea societății trebuie trasată prin adaptarea continuă a instituțiilor la nevoile momentului. El a atras atenția că izvoarele noii Constituții „trebuie să reprezinte trecutul nostru, care este experiența umană verificată și să nu mai fie forme ipocrite, ci realitatea spornică și folositoare tuturor.”⁸¹⁴

Reprezentanții provinciilor unite cu țara vedeau necesitatea noii Constituții ca fiind dictată de schimburile esențiale rezultate din desăvârșirea statului național unitar. Romul Boilă susținea că noul așezământ nu poate fi impus provinciilor unite decât prin voința lor expres și liberă democratică. Noua Constituție trebuie să oglindească schimbarea raporturilor social-politice. Proiectele de constituție date de Partidul liberal ca și acela întocmit de Romul Boilă precizau faptul că așezământul fundamental trebuie să fie nu numai național ci și democratic⁸¹⁵.

Noua lege fundamentală trebuie să reflecte și transformările concepției juridice asupra principiului proprietății individuale care, în Constituția din 1866, fusese considerat drept sacru și inviolabil. În noua constituție era necesar în conformitate cu cerințele înscrise în declarațiile provinciilor unite, să se statueze drepturile libertăților naționalităților conlocuitoare⁸¹⁶.

⁸¹¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, p. 69-70

⁸¹² *Ibidem*, p. 317.

⁸¹³ *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 21-22.

⁸¹⁴ *Ibidem*, p. 27-28.

⁸¹⁵ *Ibidem*, p. 535-536.

⁸¹⁶ *Ibidem*, p. 259-261.

Primul anteproiect a fost al Partidului Național Liberal, întocmit de cercul de studii al partidului care își reluase activitatea îndată după întoarcerea de la Iași. Astfel, acest anteproiect a putut să fie supus dezbaterii opiniei publice încă din martie 1921.

Un alt anteproiect, întocmit de profesorul Romul Boilă a apărut la Cluj în vara anului 1921, alcătuit sub influența Partidului Național care ulterior s-a pregătit să prezinte un alt anteproiect de constituție oficial, luând ca bază anteproiectului profesorului Romul Boilă, care a fost supus analizei în două ședințe la Cluj.⁸¹⁷

Punctul de vedere al Partidului Țărănesc a fost concretizat în anteproiectul de Constituție întocmit de secția de studii a partidului cu expunere de motive susținute de către Constantin Stere, adoptat la primul Congres ținut în noiembrie 1921,

În anul următor, la Cernăuți, a apărut un anteproiect redactat de profesorul C. Berariu. Au mai fost elaborate alte anteproiecte de mai mică importanță.⁸¹⁸

Pentru a acorda rolul de primă importanță ce trebuie să-l joace marea burghezie în dezvoltarea societății, Partidul Național Liberal a pus la baza textului Constituției o nouă concepție și anume aceea a neoliberalismului; (Neoliberalismul reprezenta evoluția doctrinei liberale, mai ales după Primul Război Mondial). Neoliberalismul indica procesul de transformare a concepției libertății absolute a capitalului spre o restrângere parțială a acestuia. Noua concepție dădea posibilitate statului de a interveni după cum o cerea apărarea structurii capitaliste. Ansamblul principiilor din anteproiectul liberal oglindea puncte de vedere juste. Ele rezultau în primul rând din interesul major al tuturor, în același sens anteproiectul reflectă, alături de preocuparea consacrării caracterului unitar al statului, și includerea unor prevederi cuprinse în Declarația de Unire votată la Alba Iulia și anume drepturi și libertăți politice și confesionale naționalităților conlocuitoare.⁸¹⁹

Așadar, anteproiectul liberal cuprindea o serie de prevederi care asigurau progresul țării, dar denunțau în același timp străduința liberalilor de a-și asigura conducerea statului în conformitate cu interesele lor.

Un alt principiu călăuzitor ce se impunea înscris în Constituție trebuie să fie acela de dreptate socială, care să înlăture orice formă de nemulțumire de ordin național, social și confesional. De asemenea, urmăreau să se includă toate mijloacele de educație politică a cetățenilor, ca aceștia să fie conștienți de drepturile ce li se oferă.

Concepțiile anteproiectului liberal erau în linii generale corecte, în acest sens erau incluse și Declarațiile de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Proiectul de Constituție elaborat de specialiști ai Partidului Național Liberal garanta în domenii esențiale interesele generale ale societății românești.

Rezumând în această situație punctele de vedere privitoare la problema constituțională se pot distinge: cea a Partidului Național Liberal care mergea pe linia legiferării unei noi constituții sub un guvern monocolor și cea a partidelor din opoziție care recunoșteau constituționalitatea procedurii de revizuire a Constituției, dar se deosebeau când se punea problema conținutului.⁸²⁰

⁸¹⁷ Eufrosina Popescu, *op. cit.*, p. 79.

⁸¹⁸ *Ibidem*, p. 80.

⁸¹⁹ Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul*, Editura Scripta, București, 1992, p. 92 - 93.

⁸²⁰ Mircea Mușat, Ioan Ardeleanu, *op. cit.*, p. 319.

Activitatea pentru îndeplinirea operațiunilor trecerii proiectului guvernamental prin Corpurile legiuitoare, a fost destul de complicată, începând la mai puțin de trei luni de la consfătuirea cabinetului Ion L. C. Brătianu. Astfel, în ședința Parlamentului din 12 aprilie 1922, ambele corpuri legiuitoare au desemnat câte o comisie constituțională. La camera Deputaților această comisie a fost compusă din 37 membri, iar la Senat din 42 membri, majoritatea fiind membri ai partidului de guvernământ. Cele două comisii formau Marea Comisie Parlamentară care avea ca sarcină imediată pregătirea materialului în vederea redactării proiectului de Constituție⁸²¹.

Dezbaterile în cadrul delegației Comisiei constituționale s-au purtat mai ales în jurul a trei probleme care nu puteau fi soluționate fără avizul guvernului, și anume asupra articolului 7 (însușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor stabilite prin drepturile civile) numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământinirea,⁸²² din vechea Constituție, problema introducerii pedepsei cu moartea și stabilirea regimului proprietății subsolului⁸²³.

Convocată la 2 iulie Comisia pentru redactarea anteproiectului de Constituție oficial a lucrat în colaborare cu guvernul întreaga vară a anului 1922. În septembrie anteproiectul urma să fie supus discuției unor cercuri parlamentare largite și apoi dezbaterilor Consiliului de Miniștri care, la rândul său, trebuia să dea proiectului înainte de depunerea pe birou Corpurilor legiuitoare, redactarea definitivă. În urma admitterii urgenței cerute de primul ministru, la 22 ianuarie, proiectul a fost depus spre deliberare în Adunarea Deputaților și Senat.

Noua lege fundamentală constituia de fapt o revizuire a Constituției din 1866, modificarea însă s-a soldat cu înlocuirea sau modificarea radicală a unui număr de 20 de articole, adăugarea a 7 articole noi, modificarea redactării sau completarea a 25 articole, în timp ce 76 de articole ale vechii Constituții au fost menținute cu întregime. Proiectul de Constituție ce trebuia să devină lege fundamentală a țării avea ca și cea din 1866, 8 titluri și 138 de articole⁸²⁴.

Reprezentanții opoziției au făcut declarații de protest. Astfel, Nicolae Lupu a rostit un asemenea text în Cameră, iar Nicolae Costăchescu în Senat. Liderii formațiunilor politice antiliberales: - Ion Mihalache, doctor Nicolae Lupu și Alexandru Averescu - au fost în audiență la rege. Alexandru Averescu i-a demonstrat suveranului că perpetuarea regimului liberal ar duce la agravarea situației țării. Cu toate acestea, regele Ferdinand a răspuns că legea fundamentală a statului trebuie aprobată, deoarece au trecut deja patru ani de la înfăptuirea Unirii, iar România nu mai poate fi condusă după vechea Constituție. Era clar faptul că Ferdinand s-a decis să sprijine guvernul liberal împotriva oricui, iar aprobarea Constituției nu mai putea fi amân timeră, în aceste condiții, după deschiderea Camerei Deputaților de către președintele ei, Mihai Orleanu, Iuliu Maniu a făcut la 1 martie prima declarație în numele opoziției, prin care și-a reînnoit hotărârea de a nu recunoaște actul parlamentar și cu atât mai puțin Constituția.

⁸²¹ *Ibidem*, p. 322.

⁸²² M. O., nr. 142, 1 iulie, 1866.

⁸²³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 322.

⁸²⁴ *Ibidem*, p. 323.

După citirea acestor discursuri au avut loc frământări în rândul oamenilor politici. Deputații opoziției strigau lozinci antiguvernamentale.

Expunerea raportului și proiectului de constituție de către deputatul Nicolae Chirculescu a fost întâmpinată cu ostilitate și vociferări și prin intonarea imnului „Deșteaptă-te române”, în aceste condiții Mihai Orleanu a fost nevoit să suspende ședința și să aplice regulamentul de funcționare a Camerei Deputaților, în pofida manifestărilor opoziției, care nu au dovedit o deplină unitate și coeziune, Constituția a fost adoptată cu o confortabilă majoritate de voturi. În ședința Adunării Deputaților din 26 martie 1923 s-au obținut 262 de voturi pentru și două abțineri din totalul de 272 de voturi, iar în Senat din 141 de senatori prezenți 137 de voturi au fost favorabile, două contra și două abțineri⁸²⁵

Noua Constituție avea un caracter democratic și răspundea unei reale necesități istorice, aflându-se la temelia statului unitar român⁸²⁶. Noua lege fundamentală înscrie printre primele prevederi, o serie de dispoziții importante referitoare la teritoriul României. Primul articol al Constituției consacră principiul că regatul României este un stat național unitar și indivizibil, iar teritoriul României este inalienabil. Noțiunea de „unitar” apare pentru a accentua unitatea teritorială, iar cel național - sublinia faptul că, deși pe teritoriul României se aflau și alte naționalități, prezența lor înfămă nu putea schimba caracterul de stat național⁸²⁷.

În problema drepturilor și libertăților cetățenești constituția reafirmă libertăți și drepturi democratice cuprinse în constituția din 1866 și consfințează unele drepturi democratice cucerite de masele populare în perioada postbelică. Astfel articolul 5 rezuma, într-o formulă sintetică, principalele drepturi democratice. Cetățenii în România fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea de asociație și de toate libertățile stabilite prin lege. Ele erau reluate și explicate în articole speciale care precizau egalitatea cetățenilor în fața legii (articolul 8), libertatea individuală (articolul 11), inviolabilitatea domiciliului (articolul 13), libertatea conștiinței și cultelor (articolul 22), libertatea presei (articolul 25), secretul corespondenței (articolul 27), libertatea întrunirilor (articolul 28), dreptul de asociere (articolul 29), dreptul de petiționare (articolul 30) dreptul de a acționa în judecată funcționarii publici (articolul 31), interzicerea extradării refugiaților politici (articolul 32), alegerea deputaților pe baza votului universal, egal, direct, obligatoriu și secret⁸²⁸.

Constituția din 1923 a păstrat principiile esențiale stabilite în 1866 asupra puterilor statului. Potrivit articolului 33 „toate puterile statului emană de la națiune” care nu le poate exercita decât numai prin delegați și după principiile și regulile așezate în Constituție. Se reafirmă principiul democratic al separării puterilor în stat: în putere legislativă, executivă și judecătorească. La senat se menține limita vârstei de 40 ani pentru senatorii aleși, iar patru categorii de corpuri electorale:

⁸²⁵ Constantin L. Stan, *op. cit.*, p. 192 - 193.

⁸²⁶ Ion Mamina, Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 46.

⁸²⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.* p. 327.

⁸²⁸ *Ibidem*, p. 328.

- a) - categoria votului universal - din care făceau parte toți cetățenii români având peste 40 de ani, fiecare circumscripție alegea un număr de senatori proporțional cu numărul populației;
- b) - categoria membrilor aleși de consiliul județean și de consiliile comunale;
- c) - categoria membrilor aleși ai Camerei de comerț, de industrie, de muncă;
- d) - categoria profesorilor agregați ai fiecărei Universități, care se întruneau

În colegii separate și alegeau câte un senator din rândul lor⁴⁵

Alături de aceștia erau aleși senatori de drept provenind din două categorii:

a) cei care dețineau anumite funcții în stat și biserică (capii confesiunilor recunoscute în stat) câte unul din fiecare confesiune care avea mai mult de 200000 de credincioși, precum și reprezentantul superior ai musulmanilor din regat, președintele Academiei Române);

b) - cei ce exercitau anumite funcții un anumit număr de ani și care deveneau senatori pe viață 8 foști președinți ai Consiliului de Miniștri - timp de patru ani, foști președinți ai Corpurilor legiuitoare - timp de 8 sesiuni, foștii prim-președinți ai Înaltei Curți de Casație și Justiție, timp de 5 ani, generali în rezervă și în retragere care au exercitat timp de 3 luni comanda unei armate în fața inamicului, foștii președinți ai Adunărilor Naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, care au hotărât Unirea).

În sistemul politic parlamentar constituția avea rol primordial. Ea stipula că membrii Adunării reprezintă națiunea. Adunarea Deputaților și Senatul exercitau puterea legislativă pentru funcționarii statului, în același timp, Parlamentul avea dreptul de control asupra puterii executive. Deputații și senatorii aveau drept de anchetă.

Puterea executivă era încredințată regelui, care o exercita prin intermediul guvernului, alcătuit din miniștri care formează Consiliul de Miniștri. Prerogativele regelui rămâneau cele stabilite în 1866, dar ele erau practic diminuate, ca urmare a creșterii rolului Parlamentului. Ales prin vot universal. Articolul 87 prevedea limpede: „Persoana regelui era inviolabilă⁸²⁹ - miniștrii lui sunt răspunzători, iar nici un act al regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de către un ministru, care prin aceasta răspundea direct⁸³⁰”.

Puterea judecătorească se exercita prin organele ei, care pronunțau hotărârile, în virtutea legilor existente. Pentru întregul stat exista o singură Curte de Casație și Justiție care dobânda atribuții mai largi față de cele stabilite în Constituția din 1866. Această Curte putea judeca constituționalitatea legilor și declară inaplicabile pe acelea care erau contrare Constituției. Prin articolul 107 se dădea particularului vătămat într-unul din drepturile sale printr-un act administrativ de autoritate posibilitatea de a se adresa justiției pentru a cere restabilirea stării de legalitate fie prin anularea actului, prin obligarea de a reface actul sau prin acordarea de daune⁸³¹.

⁸²⁹ Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți 1918-1938*, Editura Presă și impresariat, București, 1996, p.47.

⁸³⁰ *Ibidem*, p. 48.

⁸³¹ *Ibidem*, p. 49.

Constituția din 1923 a fost, în pofida disputelor pe care le-a generat, cea mai democratică din întreaga perioadă interbelică, deoarece ea corespunde cerințelor fundamentale în fața cărora se afla România după Marea Unire⁸³².

Pe baza Constituției din 1923 au fost adoptate un număr de legi numite organice care vizau toate domeniile de activitate. Legi economice: Legea minelor (4 iulie 1924), Legea pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului (17 iunie 1924), Legea regimului apelor (27 iunie 1924) și Legea energiei (1 iulie 1924)⁸³³.

În ceea ce privește Legea minelor, lucrările pentru întocmirea legii s-au intensificat după promulgarea Constituției. Primele cercetări în vederea statornicirii noii legi miniere se desfășurau la Institutul Geologic al României. Aici, încă din vara anului 1922, inspectorul general al minelor, inginerul I. Tănăsescu, a început redactarea în primă formă a unui anteproiect de lege minieră. Către sfârșitul anului 1923 textul a fost analizat de o comisie ce lucra în Ministerul Industriei și Comerțului alcătuită din Tancred Constantinescu, titularul departamentului, Vintilă Brătianu, A. Rădulescu - consilier la Curtea de apel din București, deputatul Grigore Dumitrescu, I. Tănăsescu și L. Mrazee.

Anteproiectul Legii minelor nu a putut deveni cunoscut decât în februarie 1924. Curând în jurul anteproiectului s-a *angajat* o dispută. Cabinetul liberal s-a străduit să liniștească campania inițiată în țară și în străinătate pe tema Legii minelor, în acest scop, guvernul a dat adesea asigurări că interesele capitalurilor străine, în industria petrolului nu aveau să fie amenințate de noua lege.

Faptul că în timpul pregătirii anteproiectului, guvernul a încercat să canalizeze discuțiile pe tărâmul drepturilor câștigate, sublinia că în această direcție era el dispus să facă cele mai înșeninate concesii⁸³⁴.

Anteproiectul Legii minelor a fost terminat în februarie 1924. Tot atunci a fost supus spre dezbatere unei comisii parlamentare alcătuite din deputați și senatori. Lucrările comisiei au fost inaugurate de către ministrul Industriei și Comerțului, Tancred Constantinescu, care a prezentat în cadrul primei reuniuni, o largă expunere pe baza anteproiectului, care a devenit astfel cunoscut unui cerc mai larg. În zilele următoare, în presa economică, în țară au apărut ample relatări asupra dispoziției anteproiectului.

Curcile străine interesate în industria petrolului din România și-au manifestat - imediat și deschis - nemulțumirile față de conținutul anteproiectului la care se oprise guvernul liberal. Ele s-au arătat mai ales potrivnice prevederilor înscrise în articolele 35 - 36 relativ la naționalizarea întreprinderilor petroliere care ar fi solicitat perimetre de stat. Făcându-se ecoul opiniei publice, unele publicații economice din țară s-au pronunțat pentru revizuirea neîntârziată a anteproiectului. S-a

⁸³² Constantin L. Stan, *op. cit.*, p. 195.

⁸³³ Emilian Bold, „*Consolidarea unității naționale statele românești Măsuri legislative economice național-politice și sociale*”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1987, p. 116.

⁸³⁴ Gheoghe Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până în 1929*, Editura junimea, Iași, 1981, pp. 150-151.

cerut de asemenea ca să se amâne legea, pentru ca pe calea, unei discuții, cât mai lungi să se asigure apărarea și respectarea drepturilor câștigate de societățile existente.

Din inițiativa «Asociațiilor industriașilor de petrol din România», s-au organizat adunări de protest împotriva măsurilor inserate în anteproiect. Cu toate aceste manifestări, anteproiectul legii minelor a fost aprobat la 25 martie 1924 de către „Consiliul economic superior”, fără a i se fi adus modificări importante. Din acest moment, anteproiectul a devenit proiect de Lege, el urmând a fi supus, la sfârșitul lunii martie 1924, spre aprobarea Consiliului de Miniștri, iar în cursul lunii aprilie, a fost depus pe biroul camerelor⁸³⁵

Prevederile proiectului și știrea că ele urmau să fie adoptate în Parlament, la mijlocul lunii aprilie, provoacă o „gravă anxietate” în rândul cercurilor petroliere americane. După opinia diplomaților americani, proiectul era „extrem de drastic”, în aceste condiții guvernul liberal reveni curând asupra hotărârii de la sfârșitul lunii martie 1924. La 14 mai 1924, proiectul a fost depus în Senat. Comitetul de delegați al Senatului a operat unele revizuirii, interesante amendamente, depunându-se la textul articolului 35-36 din anteproiect, devenind 32-33. Articolul 32 a adăugat două alineate care prevedeau avantaje pentru exploratorii individuali ai terenurilor necunoscute. Comitetul delegaților Senatului a definitivat și conținutul articolului 33 care, în ultima sa formă, a apărut mult mai lejer față de anteproiect. Fără a mai suferi alte schimbări esențiale, proiectul a fost aprobat de Senat la 18 iunie 1924 cu o majoritate de 83 de voturi pentru, contra patru.

În aceeași zi, proiectul Legii minelor a fost depus pe biroul Adunării Deputaților. La cameră s-a creat, de asemenea, un comitet de delegați pentru examinarea proiectului. Rolul său s-a redus doar la o simplă înregistrare și admitere a proiectului, acesta fiind adoptat în cele din urmă de către cameră la 27 iunie 1924, în unanimitate (134 voturi). Proiectul Legii minelor a devenit astfel lege, care a fost promulgată la 3 iulie 1924 și tipărită în *Monitorul oficial* la 4 iulie 1924⁸³⁶.

Textul Legii minelor din 1924 concretiza principiile politicii miniere, ale celei petroliere în general a statului român, formulată în expunerea de motive. Legea nu s-a depărtat de spiritul programului economic „prin noi înșine”, pe care l-a ilustrat în cel mai înalt grad. Legea din 4 iulie 1924 cuprinde trei părți:

- Partea I, cea mai mare, înmănunchează 170 din cele 271 de articole ale legii. Această parte cuprinde la rândul ei, un „titlu preliminar” și alte trei titluri, în titlul preliminar au fost inserate „*dispozițiunile generale relative la substanțele miniere*” (articolul 1-3). Astfel, articolul 1 dezvoltă dispozițiile articolului 19 din Constituția de la 1923 privind naționalizarea subsolului minier. Articolul următor proceda la clasificarea zăcămintelor minerale în 12 categorii, iar în articolul 3 se prevedea că valorificarea bogățiilor subsolului să se facă după norme stabilite de lege și în conformitate cu cele două regimuri existente în privința apartenenței substanțelor miniere.

I. Regimul substanțelor care aparțin statului.

⁸³⁵ *Ibidem*, p. 163 – 164.

⁸³⁶ *Ibidem*.

II. Regimul substanțelor miniere rămase la dispoziția proprietarului suprafeței. Relativ la producerea de valorificare a substanțelor minerale aparținând solului, legea din 4 iulie 1924 stipula că ea urma să se înfăptuiască direct de către stat sau prin concesiunare unor particulari (articolul 14). Concesiunile se acordau în prealabil numai în zonele declarate concesionabile. Lucrările anterioare declarării unei proprietăți concesionabile constau din: a) prospecțiuni (cercetarea generală a suprafeței unei regiuni, (articolul 5); b) explorări - care presupuneau lucrări mai complexe soldate cu constatarea efectivă a existenței zăcămintelor.

După explorarea unei regiuni, aceasta era declarată concesionabilă. Precederile incluse în legea minelor la regimul concesiunilor au fost extrem de detaliate (articolele 21-109) și privea cele mai diverse chestiuni aferente: instituirea, felul și durata concesiunilor, obligațiile părților contractante, încetarea concesiunilor. Potrivit articolului 32 puteau beneficia de dreptul de a primi în concesiune perimetre ale statului numai numite întreprinderi. Articolul 33 prevedea detaliat în ce constau deosebirile între „societățile miniere române” și „societățile anonime române”⁸³⁷.

În rest titlul I din prima parte a Legii minelor mai cuprindea dispoziții referitoare la redevența a superficialilor subsolului minier naționalizat în 1923 (articolul 399), de asemenea, a exploatărilor (articolul 41), formalitățile necesare pentru constituirea concesiunilor (articolele 44-49). O reacție îndârjită din partea societății petroliere u capital străin a provocat o stipulație înscrisă în articolul 80, care stabilea că de la 7 ani de la promulgarea legii personalul trebuie să reprezinte 75% cetățeni români. Legea minelor din 1924 nu a neglijat substanțele miniere, rămase la dispoziția proprietarilor suprafețelor. Articolul 110 a precizat faptul că statul intervenea atunci când superficialul sau concesionarul unui perimetru proceda la exploatarea lui, care nu putea începe fără să se fi obținut avizul autorității miniere regionale. Articolele 115-170 cuprindea dispoziții diverse în legătură cu problemele aferente exploatărilor miniere în general: taxe, impozite⁸³⁸.

Partea a II-a din Legea minelor (articolele 171-234) cuprindea dispoziții speciale pentru fiecare clasă de substanțe miniere: cărbuni, bituminoase, fier, crom, mangan, grafit și rocile grafitoase, săruri, pietre prețioase, gaze naturale și pământuri rare.

Dispozițiile speciale relativ la petrol (articolele 176-198) priveau o gamă largă de probleme interesând exploatarea acestui combustibil lichid.

În sfârșit, partea a III-a a Legii minelor (articolele 234-271) se referea la recunoașterea și validarea drepturilor câștigate consacrate prin articolul 19 din Constituție⁸³⁹.

Examinarea Legii minelor dovedește faptul că ea a concretizat multe principii dând devotamentul unei politici naționale a combustibilului lichid: intervenția statului în problema industriei de țitei, grija pentru apărarea resurselor „aurului negru” față de pericolul acaparărilor de către trusturile internaționale, preocuparea pentru

⁸³⁷ *Ibidem*, p. 173-174.

⁸³⁸ *Ibidem*, p. 176.

⁸³⁹ *Ibidem*, p. 177.

valorificarea superioară a țițeiului, asigurarea nevoilor de combustibil lichid pe piața internă și pentru apărarea națională.

În ceea ce privește Legea pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului (7 iunie 1924), proiectul legii implică cunoașterea conținutului său. Rezumarea unei legi este dificilă dacă ne gândim că fiecare paragraf și articol are importanța lui. Proiectul de lege cuprindea 4 capitole:

I. Felul întreprinderilor publice au caracter public,

II. Dispozițiuni privitoare la administrarea și controlul întreprinderilor publice cu caracter economic,

III Constituirea, capitalul și gestiunea întreprinderilor economice ale Statului,

IV. Dispozițiuni diverse - totalizând 30 de articole.

Potrivit proiectului, întreprinderile statului cu caracter economic se împărțeau în două categorii: întreprinderi cu caracter interguvernamental (C.F.R., pulberăria armatei) și întreprinderi cu caracter pur comercial-aflate în proprietatea statului.

Întreprinderile din prima categorie urmează a fi exploatate de stat în regie directă, iar cele din a II-a categorie se pot exploata prin asocierea capitalului privat în conformitate cu prevederile acestei Legi (articolul 4)⁸⁴⁰. Fiecare din această categorie va avea în frunte un consiliu de administrație format din 12 membri, din care 1/3 numiți de guvern, iar restul aleși de adunarea generală a acționarilor. Consiliul de administrație alege din cadrul lui un comitet de direcție, format din directorul de întreprindere și doi membri ai consiliului. Unul dintre acești doi membri va trebui să fie reprezentantul guvernului.

Pentru controlul și îndrumarea exploatării întreprinderilor comercializate se instituie pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului un Consiliu superior de control și îndrumare compus din membri aleși pe 5 ani (articolul 7), un senator ales de Senat, un deputat ales de Adunarea Deputaților, președintele înaltei Curți de Conturi, un membru al Consiliului Director al Băncii Naționale.

În ceea ce privește Consiliul superior de control și îndrumare numără între atribuțiile sale (articolul 9) dreptul de a viza propunerile referitoare la întreprinderile comercializate, avizarea acestor întreprinderi, avizarea asupra participării capitalului străin și încuviințarea angajării specialiștilor străini în caz de absolută necesitate.

Potrivit articolului 10, comercializarea unei întreprinderi de stat urma să se facă la inițiativa și după propunerea departamentului de care depinde întreprinderea.

Articolul 12 prevedea că statul va avea dreptul la un număr limitat de voturi. Statutele întreprinderilor ce urmează a fi comercializate vor fi supuse Delegației comerciale, ele fiind sancționate prin decret regal și publicate în curs de 20 de zile *în Monitorul oficial*⁸⁴¹

Dispozițiuni diverse prevedeau: durata de 50 de ani a întreprinderilor comercializate cu posibilitatea înnoirii ei (articolul 21), norme de recrutare și salarizare a funcționarilor și lucrătorilor și modalitatea participării lor la beneficii (articolele 26-27).

⁸⁴⁰ L Ciupercă, *Opoziție și putere în România anilor 1922-1928*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1994, op. cit., p. 159.

⁸⁴¹ *Ibidem*, p. 161.

La 26 martie 1924 începea discutarea în Cameră a proiectului Legii comercializării. Proiectul urmărea o schimbare radicală a adunării bunurilor statului. La votarea legi în Camera Deputaților, din cei 369 de deputați au participat 129. Cele 127 de voturi pentru și două împotrivă, arată faptul că legea a fost admisă de către Cameră, fără modificări actuale. Odată trecut de Cameră, proiectul avea și mai multe șanse să ajungă lege. Votat și de Senat, proiectul devine lege la 7 iunie 1924⁸⁴².

Discutarea Proiectului de lege asupra energiei și expunerea de motive a fost adusă în fața Corpurilor legiuitoare aproape concomitent cu Lega minelor, încercând, de asemenea, să afirme o politică de stat în domeniul izvoarelor de energie, unul din domeniile care reclamau mari investiții, fiind cel mai puțin pus în valoare. Studiul specialiștilor arată că insuficiența energiei electrice putea fi înlăturată prin valorificarea excepțională a rezervelor hidraulice ale țării. Bogăția de energie hidrolică a româniei era după estimări de același ordin cu a țărilor industriale, peste 150.000 C.P., din care se utilizau abia 58.000 CJP.

Ideea de bază care a inspirat Legea energiei era utilizarea la maximum a căderilor de apă și a cărbunilor inferiori, ligniți sau rămășițe de cărbune neîntrebuințate în uzinele existente, urmând înlăturarea din combustie a produselor petroliere, gaz metan cu calități valorice superioare (în vederea valorificării lor prin prelucrare prin derivare) care se procurau în condiții neavantajoase de pe piața externă.

Pentru a determina inițiativa particulară să investească capitaluri în instalațiile hidraulice, legea acorda premii pentru studii de interes general, concesiunile mergând pe o perioadă de până la 90 de ani, întreprinderilor ce cuprindeau și statutul de asociat, în spiritul „naționalismului economic”, concesiunile se acordau numai cetățenilor români sau societăților anonime românești. Singura condiție pe care legea o punea era aceea că întreprinderile trebuiau să se conformeze programului de electrificare a țării, rezervând statului $\frac{1}{4}$ din totalul energiei produse. Pentru alcătuirea unui program de producere și utilizare a energiei care să asigure o strânsă cooperare cu industria, guvernul liberal a însărcinat Comisia de electrificare cu elaborarea unui plan de măsuri pentru care s-a cerut concursul experților francezi, italieni și elvețieni.⁸⁴³

Cu prilejul discutării proiectului de Lege asupra regimului apelor din România (care reglementa activitatea de canalizare și irigare), guvernul recunoaște că pentru captarea a 1500000 C.P. cât se estima a oferi apele României era necesară suma de 12 miliarde lei, de care statul nu dispunea și care cerea concentrarea unor mari forte economice și financiare, atragerea capitalului privat⁸⁴⁴.

Politica economică a liberalilor, exprimată și printr-o legislație corespunzătoare, nu a condus dintr-o dată la o schimbare din temelii a caracterului predominant agrar al economiei românești, dar a fost un puternic și solid început, în structura industrială a continuat să predomine industria bunurilor deficitare ramurile de larg consum și cea extractivă, rămânând încă deficitară ramurilor hotărâtoare ale economiei și în primul rând industria producătoare de mijloace de producție, în urma

⁸⁴² *Ibidem*, p. 164-165.

⁸⁴³ Ion Bitoleanu, *Din istoria României Moderne 1922-1926*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1991, p. 125.

⁸⁴⁴ *Ibidem*, p. 126.

acestei politici, ca urmare a dezvoltării mai intense a industriei, a crescut ponderea acesteia astfel încât în 1926 producția industrială și a meseriilor să reprezinte 37% din valoarea totală a producției, iar venitul național pe cap de locuitor să crească în 1928 cu 59% față de anii 1913-1914 ⁸⁴⁵.

L'ACCOMPLISSEMENT DES RÉFORMES DU ROI FERDINAND

RÉSUMÉ

Cet article présente une série des lois qui ont été adoptées pendant le règne du roi Ferdinand, dans la législation, comme une partie composante de sa politique sociale: la fondation du Ministère du Travail et de la Défense Sociale, des lois organiques, la défense du travail des mineurs et des femmes, la durée du jour de travail, l'organisation de l'inspection du travail, la loi générale des retraites.

La réforme agraire et électorale ont joué un rôle important dans le domaine de l'enseignement primaire d'Etat. La loi de l'enseignement secondaire a eu comme conséquence l'unification du système de l'enseignement national et elle a contribué au développement des écoles partout en Roumanie.

Ainsi, à la fin du XIX-ème siècle et au début du siècle suivant, l'économie roumaine a enregistré des progrès importants. Après 1900, l'industrie va connaître un rythme accéléré du développement par rapport aux années précédentes.

⁸⁴⁵ Petre Miculescu, *Partidul Național Liberal în perioada 1920-1929*, Editura Sedona, Timișoara, 1996, p. 81-82.